

MAKEDONSKE »MUKE« PRI UČENJU SLOVENŠČINE KOT DRUGEGA IN TUJEGA JEZIKA

Makedonci, ki se učijo slovenščino kot drugi in tuji jezik, zaradi svoje materinščine, ki sodi med analitične jezike, ne razumejo sistema slovenskih sklonov in sklanjatev. Prav zato je treba pri poučevanju uporabiti učni pristop, ki jim bo približal slovenske sklone in sklanjatve ter vse posebnosti, ki se pri tem pojavljajo. V prispevku je na podlagi teoretičnih izhodišč in učne prakse izpostavljen eden od možnih pristopov k poučevanju sklonov v slovenščini kot drugem in tujem jeziku.

Ključne besede: oblikoslovje, sklon, slovenščina, tuji jezik, pristop

1 Uvod¹

Ko se Makedonci učijo slovenščino kot drugi in tuji jezik (SDTJ), naletijo na težavo zaradi sintetične narave slovenskega jezika, ki je kot tak pravo nasprotje makedonskemu analitičnemu jeziku. Makedoncem je na začetku sistem sklonov in sklanjatev v slovenskem jeziku povsem nerazumljiv, zato je cilj prispevka predstaviti enega od možnih pristopov k poučevanju sklonov, ki bi lahko učečim se makedonskega porekla pomagal, da lažje usvojijo sklone in sklanjatve slovenskega jezika. Arizankovska (2009: 27–32; 2010: 181–198) se ukvarja s podobnostmi in razlikami med makedonskim in slovenskim jezikom na sinhroni ravni ter s težavami, s katerimi se Makedonci srečujejo pri usvajanju SDTJ, ter ugotavlja, da so razlikovalne značilnosti med slovenskim

¹ Prispevek je nastal v okviru Raziskovalnega programa št. P6-0156 (Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine – vodja programa prof. dr. Marko Jesenšek), ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

in makedonskim jezikom rezultat vpliva neslovanskega okolja na makedonski jezik.

2 »Balkanska« podoba makedonskega jezika

Makedonski jezik po arealni klasifikaciji skupaj z bolgarščino, albanščino, novogrščino in romunščino ter nekaterimi srbskimi in vlaškimi narečji sodi v balkansko jezikovno zvezo. Stiki makedonskega jezika z balkanskimi neslovanskimi jeziki so vplivali na slovansko strukturo makedonskega jezika, kar je razvidno iz sinhronne podobe makedonskega jezika, ki je po eni strani slovanska, po drugi pa neslovanska ali »balkanska«. To je razvidno iz naslednjih posebnosti makedonskega jezika: (1) zamenjava sintetične sklanjatve z analitično (ostanki sintetične sklanjatve so se ohranili pri samostalniških zaimkih, npr. *мене, ме, тебе, те, него, го, неа, ја, нас, нè, вас, ве, нив, ги; мене, ми, тебе, ти, нему, му, нејзе, ù, нам, ни, вам, ви, ним, им; себе, се, себе, си*) in samostalniki (zvalnik); (2) nastanek trojnega postpozitivnega določnega člena, in sicer: nevtralen postpozitivni določni člen *-т, -та, -то* (*весникот, книгата, полето*); določni člen za izražanje bližnje predmetnosti *-в, -ва, -во* (*весников, книгава, полево*); določni člen za izražanje določnosti oddaljene predmetnosti *-н, -на, -но* (*весникон, книгана, полено*); (3) zaimkovno podvajanje direktnega in indirektnega predmeta (*Го виде човекот; Ја виде жената; Му рече на човекот; Ѕ рече на жената*); (4) izguba nedoločnika in namenilnika ter njuna zamenjava z *da-konstrukcijo*; (5) tvorjenje prihodnjika s členkom *ќе* in sedanjika spregajočega se glagola (*ќе одам*); (6) glagolski obliki z glagoloma *сум* in *имам* v kombinaciji z glagolskim pridevnikom (*сум дојден, имам јадено*); (7) oblikovanje primernika s predpono *по-* (*поубав*) in presežnika s predpono *нај-* (*најубав*) (Конески 1981: 10–11; Бојковска idr. 2008: 59; Šekli 2018: 51–70; Минова-Ѓуркова 2019: 705–707).

Izguba sintetične deklinacije, zaimkovno podvajanje direktnega in indirektnega predmeta ter izražanje slovnične kategorije določnosti s posebnimi členskimi morfemi so največje spremembe v strukturi makedonskega jezika. Primerjalno gledano se slovenščina in makedonščina popolnoma prekrivata v kategoriji spola (oba jezika razlikujeta moški, ženski in srednji spol) in delno v kategoriji števila (makedonščina nima dvojine). Slovenski kategoriji sklona pa je v makedonščini opozicija analitični način izražanja razmerij med besedami s pomočjo predlogov in splošne oblike ter postpozitivnega določnega člena (npr. *Го виде човекот, Му рече на човекот, Ние сме кај Стојан, Одиме кај/со Стојан*). Prav odsotnost sintetičnega načina izražanja odnosov med besedami Makedoncem zamegli razumevanje sintetične sklanjatve slovenskega jezika.

3 Nekateri pristopi k poučevanju sklonov

Zaradi nerazumevanja sintetične sklanjatve v slovenskem jeziku se postavlja vprašanje o pristopu k poučevanju, ki bi Makedoncem omogočil lažje usvajanje

te kategorije. V nadaljevanju obravnavamo semantični in slovnično-semantični pristop.

3.1 Semantični pristop

Semantični pristop je vezan na učenje sklonov v povezavi s pomeni, ki jih imajo ti v povedi. Poučevanje se začne z globinskimi skloni (udeleženskimi vlogami), ki so univerzalni (*vršilec, sredstvo, objekt, lokacija, izvor, cilj, čas ...*), in se vseskozi povezuje s površinskimi skloni (*imenovalnik, roditelj, dajalnik, tožilnik, mestnik, orodnik*). Z udeležensko hierarhijo oz. hierarhijo udeleženskih vlog v stavčni povedi se je ukvarjal Fillmore (1968). V slovanskem prostoru sta Laura A. Janda in Steven J. Clancy (2002, 2005) opravila izčrpno semantično analizo globinskih sklonov češkega in ruskega jezika. V slovenščini globinske sklonove obravnavajo Kunst Gnamuš (1981), Orešnik (1992) in Žele (2012). Žele (2012: 275) navaja, da je pri udeležencih izpostavljeno razmerje med udeleženci oz. udeleženske vloge nasproti njihovi skloni izrazitvi; skloni so torej neke vrste pomensko-izrazna vez med pomensko in stavčnočlensko ravnino, zato je v okviru tega pristopa v središču zanimanja razmerje med skladajnskimi pomeni in skloni.

Udier idr. (2006: 38–39) so testirale semantični pristop na primeru globinskih sklonov v hrvaškem jeziku, ki je enako kot slovenščina fleksijsko razvit jezik, zato smo se odločili za testiranje tega pristopa s podobnimi slovenskimi primeri za globinska sklonova *čas* in *lokacija*. Za izražanje globinskega sklonova *čas* se v slovenščini lahko uporabijo površinski skloni: (1) roditelj (*Rodil se je 22. septembra 1980*); (2) tožilnik (*V ponedeljek imam rojstni dan*); (3) mestnik (*V decembru je hladno*); (4) orodnik (*Med vikendom počivamo*), za izražanje globinskega sklonova *lokacija* pa: (1) roditelj (*Sedim zraven prijatelja*); (2) dajalnik (*Grem k zdravniku*); (3) tožilnik (*Gremo v Maribor*); (4) mestnik (*Živim v Mariboru*); (5) orodnik (*Dobimo se pred inštitutom*). Kljub temu da smo v vseh primerih uporabili samo samostalnike moškega spola, je razvidno, da bi morali učeči se za izražanje *časa* v zvezi z dnevi usvojiti sklonne končnice *tožilnika* kot površinskega sklonova; da bi lahko izrazili *čas* v zvezi z meseci ali koncem tedna, bi morali usvojiti končnice treh površinskih sklonov – *roditelja, mestnika* in *orodnika*. Na podobno situacijo naletimo tudi pri globinskem sklonu *lokacija*, ki se lahko realizira z več površinskimi skloni: *roditelj, dajalnik, tožilnik, mestnik* in *orodnik*.

Naša ugotovitev korespondira z ugotovitvijo hrvaške raziskave (Udier idr. 2006: 39), da tovrstni pristop zahteva istočasno obravnavo veliko sklonskih končnic za en globinski sklon oz. en pomen. Pojav homonimije nekaterih končnic pa še dodatno zapleta učenje po takem pristopu (Nikolovski in Ulčnik 2021: 216–231).

3.2 Slovnico-semantični pristop

Slovnico-semantični pristop se nanaša na obravnavo t. i. površinskih sklonov (*imenovalnik, rodilnik, dajalnik, tožilnik, mestnik* in *orodnik*), pri čemer se obravnavajo in spoznavajo predlogi v kombinaciji s posameznimi skloni ter glagolske rekcije. Udier idr. (2006: 40–41) navajajo, da tradicionalni pristop poučevanja sklonov, ki izhaja iz vprašalnih zaimkov, ni primeren za pouk hrvaščine kot drugega in tujega jezika, ker učecim se, ki nimajo izvirne govorne kompetence, ne bo pomagal, da na vprašalnice odgovorijo s pravilnim sklonom. Ta ugotovitev se nanaša tudi na Makedonce, ker v makedonščini ni sintetične realizacije odnosa med besedami. V Tabeli 1 so predstavljeni slovenski vprašalni zaimki in makedonske ustreznice.

	Slovenščina	Makedonščina
I	Kdo? Kaj?	Koj? Што?
R	Koga? Česa?	Kogo? Што?
D	Komu? Čemu?	Кому? Што? На кого? На што?
T	Koga? Kaj?	Kogo? Што?
M	Pri kom? Pri čem? O kom? O čem?	Kaj kogo? Kaj што? За кого? За што?
O	S kom? S čim?	Со кого? Со што?

Tabela 1: Slovenski vprašalni zaimki in makedonske ustreznice

Iz prikaza je razvidno, da so se ostanki nekdanje makedonske sintetične sklanjatve ohranili le v oblikah *кому* in *кого*, slednja pa se v kombinaciji z različnimi predlogi pojavlja skoraj v vseh makedonskih ustreznicah, kar dodatno zaplete razumevanje razlike med sklonskimi vprašalicami v slovenskem jeziku.

Pri poučevanju hrvaščine kot drugega in tujega jezika Udier idr. (2006: 40–41) predlagajo postopno obravnavo in poučevanje hrvaških sklonov. Prvi korak pri pouku sklonov je obravnavo njihovih posameznih funkcij in pomenov (v kontekstu posamezne teme in komunikacijskih situacij). Drugi korak je prepoznavanje posameznega sklona v povedi, nato razlaga ter vaja njegove morfologije. Na začetni stopnji učenja se obravnavajo osnovne vloge sklonov in osnovni sklanjatveni vzorci. Iz osnovnih vzorcev so izvzete nekatere posebnosti samostalnikov moškega, ženskega in srednjega spola, ki se obravnavajo v kasnejši fazi poučevanja.

4 Raziskava, anketiranci in metodologija

Za potrebe raziskave, ki je potekala v študijskih letih 2020/2021 in 2021/2022, je bil pripravljen vprašalnik odprtega tipa s povedmi v makedonščini, ki so jih makedonski študenti Univerze v Mariboru (v nadaljevanju MŠ) morali prevesti v slovenščino. Pri sestavljanju smo izhajali iz vlog sklonov slovenskega jezika, ki jih

predvideva *Sporazumevalni prag za slovenščino* (Ferbežar idr. 2004: 213–218). V raziskavi je sodelovalo 86 MŠ, ki so se slovenščino učili pred prihodom v Maribor in med študijem na Univerzi v Mariboru. Znanje MŠ v trenutku anketiranja je bilo na ravni A2–B1. Za testiranje sklonov in sklanjatev smo izbrali metodo prevajanja enostavnih povedi iz maternega jezika v slovenščino, ker smo ocenili, da imajo na tej ravni znanja študenti besedni zaklad za tvorjenje krajših besedil (*Slovenščina kot drugi in tuji jezik* 2020: 16), ki pa ne bodo podala celotne slike sistema sklonov. Na koncu vprašalnika so morali MŠ odgovoriti na vprašanje o načinu učenja sklonov, in sicer: (1) slovnični pristop brez konteksta po vrstnem redu IRDTMO in (2) učenje sklonov po drugačnem vrstnem redu v povezavi s kontekstom.

5 Rezultati in interpretacija

V tem delu so predstavljene napake pri prevodu makedonskih povedi v slovenščino z interpretacijo, zakaj prihaja do teh napak.

5.1 Rodilnik

5.1.1 Logični osebek glagola *biti* v pomenu obstajati v zanikani obliki

To vlogo rodilnika smo testirali s primeri *Го нема нашиот студент, Ја нема нашата prijateljka* in *Ги нема нашите студенти*. Poleg pravilnih prevodov smo registrirali naslednje nepravilne odgovore: *Naš student ni ga tukaj, Naša študentka jo/je nima tukaj, Naši študenti niso tukaj* in *Nima naše študente*. Do napak prihaja zaradi interferenc iz makedonskega jezika v obliki zaimkovnega podvajanja logičnega osebk in glagola *нема* namesto glagola *biti*, ker se v makedonščini za izražanje logičnega osebk v pomenu obstajati v zanikani obliki uporablja glagol *нема*.

5.1.2 Predmet v rodilniku

Funkcijo rodilnika za določenimi glagoli smo preverjali s primeroma *Се плаши од волкот* in *Се радува на uspehom*. Med napačnimi prevodi izpostavljam *Boji se od volka; Veseli se uspehu; Veseli se na uspehu*. Zaradi nadomeščanja sintetične sklanjatve z analitično sklanjatvijo, ki se realizira s pomočjo predlogov in postpozitivnega člena, prihaja v slovenskih prevodih do pojava predlogov *od* in *na*. V primeru napačnega prevoda *Veseli se uspehu* gre pa najverjetneje za interference iz osrednjejužnoslovenskega jezika (*Raduje se uspehu*), ki jih MŠ v komunikaciji z drugimi južnoslovenskimi študenti pogosto slišijo in uporabljajo.

5.1.3 Brezpredložni predmet ob zanikanem glagolu

To vlogo roditelja smo testirali s primerom *Немам книга и весник*. Poleg pravih prevodov je prišlo tudi do napačnih, npr. *Nemam knjigo in časopis* in *Nimam knjigo in časopis*. V obeh verzijah, če izvzamemo pojav makedonskega glagola *немам*, gre za nerazumevanje razlike med »pozitivnim tožilnikom« in »zanikanim tožilnikom« oz. roditeljem. V začetku si MŠ ne morejo pomagati z roditeljsko vprašalnico *česa*, ker je njena ustreznica v makedonskem jeziku *што*, ki pa se oblikovno ne razlikuje od imenovalniške ali nevtralne oblike *што*.

5.1.4 Delni roditelj za izrazi količine

Za testiranje smo uporabili naslednja primera: *Повели парче торта; Сакам/Ве молам шолја чай*. Izpostavljamo naslednje napačne prevode: *Izvoli komad torta; Izvoli kos torta; Prosim šalico čaj; Prosim vas za šalico čaj*. Do napak prihaja zaradi izhodišnega jezika, v katerem se za izrazom količine pojavlja osnovna oblika samostalnika (*парче торта; шолја чай*), ki jo MŠ registrirajo in razumejo kot imenovalniško obliko ter jo v slovenščino prevedejo z imenovalniško obliko. Tudi v tem primeru si MŠ ne morejo pomagati z vprašalnico *česa*, katere makedonska ustreznica je *што*.

5.1.5 Desni neujemalni prilastek za izražanje svojine

To funkcijo smo preverjali s primeri *Ова е плоштадот на Франце Прешерен; Ова е курс по словенечки јазик; Тој е шеф на кујна*. Prvi primer so MŠ dokaj pravilno prevedli, najverjetneje zaradi usvajanja imena tega znanega trga v celoti, vendar smo ugotovili tudi nepravilne prevode, npr. *To je trg od/na Franca Prešerena*, do katerih prihaja zaradi interference, ker se svojilnost v makedonskem jeziku izraža s predlogi *od, na* in *no*, kar je razvidno iz napačnih prevodov *Tečaj po slovenski jezik* in *On je šef na kuhinjo*.

5.1.6 Roditelj v funkciji povedkovega določila ob glagolu biti

To funkcijo smo testirali z makedonskima primeroma *Лошо е расположен; Автомобилот е црвен*, ki so ju MŠ prevedli *Slabo je razpoložen; Avto je v rdeči barvi; Avto je rdeč*. Nismo registrirali prevodov z roditeljem, kar kaže na nerazumevanje te roditeljske vloge zaradi sintetične narave makedonskega jezika. Do napak prihaja zaradi izhodišnega jezika, ker MŠ v obeh primerih registrirajo imenovalniško obliko, ki jo v slovenskem jeziku nadomestijo z imenovalniško obliko.

5.1.7 Rodilnik za izražanje časa na vprašanji *kdaj in katerega smo*

Izražanje časa z rodilnikom smo preverjali s primeroma *Патуваме на 1 април* in *Денес е 20 декември*, ki so ju MŠ dokaj pravilno prevedli, vendar smo ugotovili tudi napačne prevode, npr. *Potujeto na prvi april*; *Potujeto (na) prvog/prveg aprila*; *Danes smo 20. december*, do katerih prihaja zaradi predloga *na*, ki je nadomestil to rodilniško funkcijo po izgubi sintetične sklanjatve.

5.1.8 Rodilnik za predlogi

Za testiranje te funkcije smo uporabili naslednje makedonske primere: *Живеам блиску до/близу домот*; *Живеам покрај амбулантата*; *Одиме покрај поштата*; *Се враќаме од Љубљана*; *Се враќаме од патувањето*; *Се враќаме од море*. Poleg pravilnih prevodov smo registrirali naslednje napake: *Živim do doma*; *Živim blizu (do) doma*; *Živim do ambulante*; *Živim blizu do ambulante*; *Gremo poleg pošte*; *Vračamo se iz Ljubljane*; *Vračamo se iz potovanja*; *Vračamo se iz torja*. Do napak prihaja zaradi širše funkcije predloga *do* v makedonskem jeziku in nerazumevanja razlike med predlogoma *poleg* in *timo* v slovenskem jeziku, katerih makedonska vzporednica je predlog *покрај*. Druga težava je nerazumevanje razlike med predlogoma *iz* in *z/s*, ker je v makedonščini opozicija predlogoma *во* (v) in *на* (na) predlog *од*, ki ga MŠ prevedejo z *iz*.

5.2 Dajalnik

5.2.1 Predmet v dajalniku

Razumevanje indirektnega predmeta v dajalniku smo testirali s primeroma *На Петар му купивме книга* in *И помагаме на мајка ми*, za katera smo poleg pravilnih odgovorov registrirali naslednje napačne prevode: *Na Petra smo tu kupili knjigo*; *Na Petru smo tu kupili knjigo*; *Pomagamo na tami*; *Pomagamo na mamo*. Zaradi zaimkovnega podvajanja indirektnega predmeta, ki se v makedonskem jeziku tvori s predlogom *на* in postpozitivnim členom, prihaja do napak v ciljnim jeziku, kjer se zaradi interference pojavi predlog *на*.

5.2.2 Nosilec stanja

V primeru te funkcije prihaja do podobnih težav zaradi izhodiščnega jezika. Testirali smo primer *На Марко му е ладно*, ki so ga MŠ prevedli pravilno in napačno. Izpostavljamo naslednje napačne prevode: *Na Marku je mrzlo*; *Na Marku mu je mrzlo*; *Marku mu je mrzlo*; *Na Marka je mrzlo*. Do napak prihaja zaradi širše funkcije makedonskega predloga *на* in zaimkovnega podvajanja indirektnega predmeta v makedonskem jeziku.

5.2.3 Dajalnik za predlogi

Funkcijo dajalnika za predlogi smo preverjali s primeri *Одуме кај баба; Се возиме накај/кон центар; Таа дојде на работа и покрај болеста*, ki so jih MŠ prevedli pravilno in napačno, pri čemer izpostavljam naslednje napačne prevode: *Gremo do babice; Gremo pri babici; Peljemo se v centru; Peljemo se prema centru; Prišla je zraven bolezen/bolezni*. Iz napačnih prevodov je razvidno, da MŠ predlog *k/h* nadomestijo s predlogoma *do in pri*, predlog *proti* pa s *prema*, najverjetneje pod vplivom osrednjejužnoslovenskega jezika, ali s predlogom *v + mestnik*, kar kaže na nerazumevanje razlike med dinamičnim tožilnikom in statičnim mestnikom, ter predlog *kljub* s predlogom *zraven*, ker je obema makedonski ustreznik predlog *покрај oz. и покрај*.

5.3 Tožilnik in mestnik

Preverjali smo razumevanje dinamične narave tožilnika na vprašanje *Kam?* v kombinaciji z glagoli premikanja in statične narave mestnika za izražanje statične lokacije (kraja dogajanja) na vprašanje *Kje?* v kombinaciji s statičnimi glagoli. To razmerje smo testirali z naslednjimi primeri: *Одам во Марибор; Одам во Љубљана; Одам на море* (za tožilnik) in *Живеам во Марибор; Живеам во Љубљана; Живеам на море* (za mestnik), za katere smo poleg pravih prevodov ugotovili naslednje napačne prevode: *Gremo v Mariboru; Gremo v Ljubljani; Gremo na morju; Živim v Maribor; Živim v Ljubljano; Živim na morje*. MŠ ne razumejo razlike med »dinamičnim tožilnikom« in »statičnim mestnikom«.

5.4 Orodnik in tožilnik

Lokacijski orodnik, ki izraža mesto (*pred študentskim domom, za hišo, med fakulteto in študentskim domom*), je opozicija tožilniku. To funkcijo orodnika smo testirali s primeri: *Чекаме пред студентскиот дом; Чекаме пред факултетот; Дојду под мостот*. Med napačnimi prevodi izpostavljam: *Čakamo pred študentskem domu/študentskemu domu; Čakamo pred fakulteti; Pridi pod mostom*. Tudi v tem primeru gre za opozicijo med dinamiko in statiko oz. med »dinamičnim« tožilnikom in »statičnim« orodnikom, kar je MŠ težje razumljivo.

5.5 Način poučevanja in vrstni red sklonov

Ugotavljamo povezavo med registriranimi napakami in načinom poučevanja. MŠ, ki so v vprašalniku označili slovnični pristop brez konteksta in usvajanje sklonov po normalnem vrstnem redu IRDTMO, so naredili več napak, kar se lahko interpretira kot rezultat neustreznega pristopa.

6 Kontekstualni pristop

Žele (2012: 275) navaja, da se v učni praksi pri obravnavi sklonov najpogosteje uporablja naslednji vrstni red: *imenovalnik* (I), *tožilnik* (T), *rodilnik* (R), *mestnik* (M), *orodnik* (O), *dajalnik* (D); izpostavlja pa, da je sklonska razvrstitev po pogostosti rabe v slovenščini *TRIMOD*, v slovenski jezikoslovni literaturi pa *ITRDMO*.

Poučevanje sklonov je od samega začetka povezano z različnimi konteksti oz. tematskimi področji, kar je razvidno iz dokumenta *Preživetvena raven za slovenščino* (2016), ki predvideva deset tematskih področij: (1) osebna identiteta; (2) stanovanje, bivanje in okolje; (3) vsakdanje življenje in prosti čas; (4) promet, potovanje in usmerjanje; (5) odnosi z drugimi ljudmi; (6) telo in zdravje; (7) izobraževanje; (8) nakupovanje in storitve; (9) hrana in pijača; (10) delo in poklic. Ta področja so v nadaljevanju za potrebe oblikovanja tega pristopa prestrukturirana v šest področij. Obravnava sklonov poteka v okviru šestih različnih kontekstov (Tabela 2).

Kontekst	Sklon ²
imenovalniški kontekst (predstavitev, identifikacija ...)	imenovalnik ^{+D+R+M}
tožilniški kontekst (vsakdanje aktivnosti, hrana, pijača ...)	tožilnik ^{:R:M+O+D}
rodilniški kontekst (vsakdanje aktivnosti, hrana, pijača ...)	rodilnik ^{:T}
mestniški kontekst (stanovanje, hiša, okolje, kraj, mesto ...)	mestnik ^{:T}
orodniški kontekst (potovanje, promet, usmerjanje ...)	orodnik ^{:T}
dajalniški kontekst (razmerje med ljudmi, zdravje ...)	dajalnik ^{:T:M}

Tabela 2: Konteksti in skloni

V praksi se poučevanje začne z imenovalnikom kot nevtralnimi sklonom, ki je namenjen imenovanju in identifikaciji. Tožilnik se poučuje drugi po vrsti, ker je za imenovalnikom najpogostejši, ima enostaven pomen in zajema osnovna tematska področja (*vsakdanje aktivnosti, hrana, pijača*). Rodilnik je tretji po vrsti, ker je zanikani tožilnik. Vrstni red ITR se ne spreminja, vrstni red MOD pa je bolj fleksibilen. V tem prispevku se mestnik poučuje četrti po vrsti, in sicer zaradi pogostosti, enostavnosti pomena ter komunikacijskih potreb. Na petem mestu se poučuje orodnik, ki ima prav tako enostaven pomen in oblike. Dajalnik se po tem pristopu obravnava na zadnjem mestu, vendar ker se sledi dajalnika pojavljajo že prej (v imenovalniškem in tožilniškem kontekstu), se nekatere dajalniške funkcije (npr. indirektni predmet z različnimi glagoli) lahko obravnavajo za rodilnikom. V vseh kontekstih je zaradi prepoznavanja in usvajanja sklonskih končnic zaželeno uporabljati samostalnike vseh spolov po vrstnem redu moški, ženski in srednji spol. Na začetku se obravnavajo primeri v ednini, pozneje pa se nadaljuje z dvojnimi in množinskimi oblikami.

² S plusom (+) so označene sledi sklonov, ki se pojavljajo v kontekstu nosilnega sklona, z dvopičjem (:) pa sledi sklonov, ki se pojavljajo kot opozicija nosilnemu sklonu konteksta.

Na podlagi izpeljane raziskave ugotavljamo, da sta pri poučevanju sklonov zelo pomembna kontekst in vrstni red, zato v nadaljevanju predstavljamo kontekstualni pristop k poučevanju sklonov v SDTJ.³

6.1 Imenovalnik (I^{+D+R+M})

V okviru imenovalniškega konteksta se govornici učijo posredovati nekaj osnovnih podatkov o sebi, razumeti, če jih kdo sprašuje o njihovih podatkih, ter pridobiti, razumeti in povedati nekaj osnovnih podatkov o drugih, npr. *Kako ti/vam/mul/ji je ime?* – *Sem ... /Ime mi/mul/ji je ...*; *Koliko si star/-a?* – *Star/-a sem ...*; *Kaj si/ste/je po poklicu?* – *Po poklicu sem/je ...*; *Kdo je to?* – *To je ...*; *Kaj je to?* – *To je nov telefon/nova knjiga/novo okno/stanovanje.*

S tovrstnimi vzorci učeči se usvajajo osnovne predstavitvene sporazumevalne vzorce, s katerimi lahko predstavijo sebe in druge osebe. Naučijo se, da kot v makedonskem tudi v slovenskem jeziku razlikujemo moški, ženski in srednji spol ter da imata pridevnik in samostalnik v besednih zvezah načeloma enako končnico (*star telefon, stara knjiga, staro okno*), pri čemer se samostalniki in pridevniki predstavijo poenostavljeno. Samostalniki moškega spola imajo v ednini *ničto končnico* (*telefon*), samostalniki ženskega spola končnico *-a* (*knjiga*) in na soglasnik⁴ (*bolezen*), samostalniki srednjega spola pa končnico *-o* (*okno*) ali *-e* (*stanovanje*). Iz osnovnih vzorcev so na samem začetku izvzete nekatere posebnosti samostalnikov moškega spola (npr. podaljšanje z *-ov-*, *-j-* in *s -t-*, množinska končnica *-je* kot varianta), ženskega (npr. samostalniki prve ženske sklanjatve na *-ev*, samostalniki *mati, hči, gospa*) in srednjega spola (npr. podaljšanje osnove s *-s-*, *-t-* in z *-n-*), ki se obravnavajo v poznejši fazi poučevanja, ko so v glavnem že usvojeni osnovni sklanjatveni vzorci.

Za Makedonce je nejasna tudi slovnična terminologija, ker se v makedonski slovnici kategorija *sklon* ne obravnava, zato jim je treba imenovalnik na začetku predstaviti kot osnovno obliko ali splošno obliko samostalnikov, zaimkov, pridevnikov in števnikov, termin *sklon* pa poenostavljeno kot razmerje med besedami. Do sklonskih oblik besed v slovenskem jeziku se pride s spreminjanjem končnic besede, v makedonščini pa s predlogi in splošno obliko besede (npr. *Ana piše Marku razglednico* : *Ана му пишува на Марко разгледница*).

V okviru imenovalniškega konteksta se pojavljajo tudi sledi *dajalnika* (osebni zaimki *ti, vam, mu, ji*), *rodilnika* (vprašanje *Od kod si/ste?*) in *mestnika* (vprašanje

³ Prva različica pristopa je nastala v soavtorstvu z Natalijo Ulčnik (Nikolovski in Ulčnik 2021: 216–231). V tem prispevku je ta pristop delno preoblikovan in prilagojen Makedoncem.

⁴ V makedonščini tudi obstajajo samostalniki ženskega spola na soglasnik (*болест – bolezen, пролет – pomlad, спретност – spretnost*), zato se Makedoncem lahko na začetku predstavijo tudi nekateri podobni samostalniki druge ženske sklanjatve.

Kje živiš/živite?). Sporazumevalni vzorci z dajalniškimi oblikami (*Kako ti/Vam/mulji je ime?*) se usvajajo v tej obliki brez slovnične razlage o dajalniku. Rodilniške oblike v sporazumevalnih vzorcih o državah ali krajih, od koder prihajajo neslovensko govoreči (*Sem iz Maribora/Ljubljane/Celja*), se na začetku obravnavajo in usvajajo le v ednini. Učeči se naučijo, da zemljepisna imena razdelijo v tri skupine (z ničto končnico, s končnico *-a* in s končnico *-o/-e*), in sicer brez slovnične razlage o rodilniku. Enako postopamo pri obravnavi mestniških oblik v sporazumevalnih vzorcih, ki se nanašajo na kraj življenja (*Živim v Mariboru/Ljubljani/Celju*).

6.2 Tožilnik (T :1:M:D)

V okviru tožilniškega konteksta na samem začetku ponazorimo razliko med že obravnavanim imenovalnikom in tožilnikom. Imenovalnik označimo kot osnovno obliko za imenovanje ali identifikacijo (*Kdo/kaj je to?*), tožilnik pa za izražanje direktnega predmeta (*Koga/kaj gleda/poslušam?*). Imenovalnik in tožilnik sta si oblikovno zelo podobna, kar pomaga pri njunem usvajanju. Morebitna težava so samostalniki moškega spola v ednini, ker je treba razumeti razliko *živo* – *neživo* oz. različne oblike za samostalnike, ki označujejo živo bitje in dobijo končnico *-a* (*Imam brata*). Makedoncem se lahko to približa s primeri iz makedonskega jezika, kjer je razlika med živim in neživim delno ohranjena v narečjih (npr. *To eude Cmojana*).

Obvladanje tožilnika kot direktnega predmeta odpira možnost za obravnavo pomembnih tem, kot so opis dnevnih aktivnosti, hrana, pijača, opravki ipd. Tožilnik se na začetku najpogosteje uporablja z glagolom *imeti*, z naklonskim glagolom *želeti*, s številnimi glagoli skupine *-am* (npr. *gledati, poslušati ...*), ki se zaradi oblikovne enostavnosti poučuje prva po vrsti, in s pogostimi glagoli, npr. *brati, jesti, piti, pisati, potrebovati*. Skupaj z opisovanjem aktivnosti se obravnava tudi časovna funkcija tožilnika v kombinaciji z dnevi v tednu (*v ponedeljek, sredo...*).

Tožilnik se na začetku poučuje tudi kot dinamičen sklon, ki odgovarja na vprašalnico *kam*, ker izraža premikanje in se veže z glagolom *iti* v kombinaciji s predlogoma *v* in *na* (*Grem v Maribor/Ljubljano/Celje; Grem na sprehod/fakulteto/smučanje*). V fazi obravnave tožilnika kot dinamičnega sklona bo zagotovo prišlo do vprašanja o razliki med vprašalnicama *kje* in *kam* oz. mestnikom ter tožilnikom v sporazumevalnih vzorcih s predlogoma *v* in *na* (*Živim v Ljubljani : Grem v Ljubljano*), ki se obrazloži z razliko med statičnim glagolom in dinamičnim glagolom.

Ostale funkcije tožilnika *nosilec stanja* (*otroka zebe*), *prislovno določilo časa* na vprašanje *Kdaj?* ali *Koliko časa?* (*To nedeljo smo na kosilu pri starših*) in za predlogi *pred, nad, med, pod, ob, za, čez, po* se obravnavajo kasneje, ko so osnovni sklanjatveni vzorci že usvojeni.

V kontekstu opisa dnevnih aktivnosti se lahko pojavijo sledi dajalnika v kombinaciji s predlogom *k/h* (*Grem k zdravniku/h kozmetičarki*), ki se obravnavajo v tej obliki brez poglobljene razlage o dajalniku.

6.3 Rodilnik (R :^T)

Sledi rodilnika se prvič pojavijo v imenovalniškem kontekstu v sporazumevalnih vzorcih s predlogom *iz* (*Sem iz Egipta/Španije/Čila*). Tam se poučuje brez teoretične razlage, da gre za rodilnik. Rodilnik se prvič posamezno obravnava za tožilnikom v rodilniškem kontekstu, in sicer kot zanikan tožilnik oz. ob zanikanem glagolu (*ne jem fižola/lubenice/mesa*).

Glede na to, da gre za slovansko govoreče posameznike, se na začetku postopoma obravnavajo tudi nekatere druge funkcije rodilnika: (1) ob zanikanem glagolu *biti* (*Danes ni malice*); (2) funkcija desnega prilastka (*tečaj slovenščine*); (3) izražanje količine (*koliko kruha, pet pomaranč*); (4) ob rodilniških glagolih (*bati se volka*). Ob rodilniku se na začetku pojavlja tudi več predlogov (*od, do, poleg/zraven, blizu, brez ...*), ki se ne vežejo z drugimi skloni, kar vsekakor olajša usvajanje rodilnika.

Posebnosti, kot so variantne končnice *-a/-u* v ednini pri posameznih samostalnikih moškega spola (*grad – grada/gradu*), končnica *-ø* v rodilniku dvojine in množine (*mož, zob, las*), vrivanje *-i-* v rodilniku dvojine in množine pri samostalnikih ženskega spola (*ladja – ladij*), vrivanje polglasnika pri nekaterih samostalnikih srednjega spola (*pismo – pisem*), vrivanje *-i-* v rodilniku dvojine in množine pri nekaterih samostalnikih srednjega spola (*naselje – naselij*), se praviloma poučujejo na ravni A2/B1.

6.4 Mestnik (M :^T)

Tudi mestnik je relativno enostaven za poučevanje in usvajanje, ker je enostaven za prepoznavanje in razumevanje. Sledi mestnika so že obravnavane v imenovalniškem kontekstu, in sicer v sporazumevalnih vzorcih, ki se nanašajo na kraj življenja (*Živim v Mariboru/Ljubljani/Celju*). Usvajanje mestnika ni problematično zaradi enostavnega pomena in prekrivnosti končnic v moškem in srednjem spolu.

V tej fazi poučevanja se še enkrat poudari razlika med »statičnim«¹ mestnikom in »dinamičnim«² tožilnikom. Poudariti je treba razliko med uporabo predlogov *v* in *na* s tožilnikom (dinamični glagol + *v/na* + T, npr. *Grem v Maribor/Ljubljano/Celje*) oz. z mestnikom (statični glagol + *v/na* + M, npr. *Živim v Mariboru/Ljubljani/Celju*).

Sledi časovnega mestnika za opis dneva ali tedna v kombinaciji z dnevi v tednu (*ob ponedeljkih, torkih, sredah ...*) in z urami (*ob enih, dveh, treh ...*) se obravnavajo

prej v tožilniškem kontekstu brez navedbe, da gre za končnice in časovno funkcijo mestnika. V tem kontekstu se praktično znanje poveže s slovnično razlago, da gre v teh primerih za mestnik. Obravnavajo se tudi ostale funkcije mestnika, npr. časovni mestnik s predlogoma *v* in *po* (v *maju*, *po pouku*) ter tematski mestnik s predlogom *o* (*o bratu/mami*).

6.5 Orodnik (O : T)

Tudi orodnik je relativno enostaven za poučevanje in usvajanje, ker je enostaven za prepoznavanje in razumevanje. V osnovi pomena je sredstvo (*Vozim se z avtobusom/ladjo/s kolesom*), spremstvo (*Grem na izlet z bratom/mamo*) ali dodatni opis (*solata s paradižnikom, čaj z limono, kava z mlekom*). Usvajanje orodniških končnic olajša prekrivanje končnic moškega in srednjega spola, edninskih končnic ženskega spola pa so učenci že navajani, ker se z njimi srečajo pri tožilniku.

Sledi orodnika se prvič pojavijo v tožilniškem kontekstu v sporazumevalnih vzorcih s predlogom *s/z* (*Želim solato s paradižnikom/čaj z limono*), ki se obravnavajo in usvajajo v ednini, pri čemer se samostalniki razdelijo v tri skupine (moški, ženski in srednji spol) ter predstavijo s končnicami orodnika v ednini.

Lokacijski orodnik, ki izraža mesto (*pred letalom, za hišo, med fakulteto in študentskim domom*), je v tem primeru opozicija tožilniku. Tudi v zvezi s to opozicijo je treba poudariti razliko med »dinamičnim« tožilnikom (dinamični glagol + pred/nad/med/pod/za + T) in »statičnim« orodnikom (statični glagol + pred/nad/med/pod/za + O).

Funkcija časovnega orodnika (*pred enim tednom, med vikendom*) se obravnava pozneje. Navedeni vzorci se lahko na začetku nadomestijo z enostavnejšimi vzorci, npr. *prejšnji teden, lani, ta vikend*.

6.6 Dajalnik (D : T : M)

Čprav se dajalnik podrobneje obravnava na šestem mestu, se sledi dajalnika pojavijo že v prvem kontekstu v sporazumevalnih vzorcih z dajalniškimi oblikami (*Kako ti/vam/mu/ji je ime? – Ime mi/mu/ji je ...*), ki se na začetku usvajajo v tej obliki brez slovnične razlage, da gre za dajalnik. Nato se sledi dajalnika pojavijo v tožilniškem kontekstu v sporazumevalnih vzorcih za opis dnevniških aktivnosti (*Grem k zdravniku*), ki se prav tako usvajajo na pamet kot vzorci.

V okviru tega pristopa se obravnavajo tudi ostale funkcije dajalnika: (1) indirektni predmet z različnimi glagoli, kot so *dati, kupiti, posoditi, pokazati* idr.; (2) izražanje dinamike (premikanja) in nasprotovanja s predlogom *proti* (*Peljemo se proti*

Mariboru; Glasovali so proti kandidatki); (3) izražanje dopuščanja s predlogom *kljub* (*Tekmo so organizirali kljub slabemu vremenu*). K lažjemu usvajanju funkcij dajalnika s predlogi prispeva dejstvo, da se predlogi *k/h, proti, kljub* vežejo izključno z dajalnikom.

V tem kontekstu se dajalnik pojavi tudi v funkciji nosilca stanja v sporazumevalnih vzorcih za izražanje počutja, in sicer z dajalniškimi oblikami osebnih zaimkov (*A ti je vroče/slabo? – Vroč/slabo mi je*), ki so lažje za usvajanje, ker so predhodno obravnavane v imenovalniškem kontekstu. V dajalniškem kontekstu, ki zajema počutje in zdravje, je dajalnik v opoziciji s tožilnikom (*vroče/slabo mi/mulji je : glava/trebuh me/galjo boli*).

V tem kontekstu prihaja tudi do opozicije med dajalnikom kot »dinamičnim« sklonom (*Vozimo se proti Mariboru/Ljubljani/Celju*) ter mestnikom kot »statičnim« sklonom (*Sem v Mariboru/Ljubljani/Celju*).

7 Sklep

Zaradi analitične narave makedonskega jezika Makedonci, ki se učijo SDTJ, ne razumejo sistema slovenskih sklonov in sklanjatev. Prav zato je treba pri poučevanju uporabiti učni pristop, ki jim bo približal slovenske sklone in sklanjatev ter vse posebnosti. V prispevku podajamo kontekstualni pristop, ki temelji na: (1) učni praksi, v kateri se pojavlja naslednji vrstni red obravnave sklonov: *imenovalnik, tožilnik, roditelj, mestnik, orodnik, dajalnik* (prim. Žele 2012: 275), in (2) različnih kontekstih. Pri tem ne gre za enosklonske kontekste, temveč za kontekste, v katerih prihaja do prepletanja in kontrastiranja med nosilnim sklonom konteksta in sledni drugih sklonov. S prepletanjem in kontrastiranjem se oblikuje naslednji vrstni red: (1) imenovalnik ^{+D+R+M}, (2) tožilnik ^{:I:R:M+O+D}, (3) roditelj ^{:T}, (4) mestnik ^{:T}, (5) orodnik ^{:T}, (6) dajalnik ^{:T:M}. Vrstni red ITR se ne spreminja, vrstni red MOD pa je bolj fleksibilen. Dajalnik se po tem pristopu obravnava na zadnjem mestu, vendar se lahko, ker se sledi dajalnika pojavljajo v imenovalniškem in tožilniškem kontekstu, nekatere dajalniške funkcije obravnavajo za roditeljskim.

Spremenjen vrstni red sklonov izhaja iz naslednjih dejavnikov: (1) imenovalnik je najpogostejši in najpomembnejši sklon, ki ima vlogo splošne oblike besed, (2) tožilnik je za imenovalnikom najpogostejši sklon, (3) tožilnik je za imenovalnikom po vlogi v povedi najpomembnejši sklon, (4) vrstni red IT kaže, da ima večina samostalnikov enako podobo v obeh sklonih (izjema sta le ednina moškega spola in ednina ženskega spola), (4) vrstni red TR je ustrezen, ker je roditelj zanikani tožilnik, (5) vrstni red TR omogoča primerjalno usvajanje tožilnika in roditeljska, (6) vrstni red TRMO omogoča primerjalno usvajanje »statičnega« mestnika v primerjavi z »dinamičnim« tožilnikom in »statičnega« orodnika v primerjavi z »dinamičnim« tožilnikom. Vrstni red ITRMOD omogoča kontekstualno in kontrastivno usvajanje vseh sklonov.

Literatura

- Аризанковска, Лидија, 2010: Македонскиот и словенечкиот јазик (особености кои ги доближуваат и ги оддалечуваат). Аризанковска, Лидија (ur.): *Македонско-словенечки јазични, книжевни и културни врски – Makedonsko-slovenske jezikoslovne, književne in kulturne zveze: Трета македонско-словенечка научна конференција*. Скопје: Филолошки факултет Блаже Конески, УКИМ. 181–198.
- Arizankovska, Lidija, 2009: Slovenščina kot tuji jezik – težave, s katerimi se srečujejo govornici makedonščine. Stabej, Marko (ur.): *Infrastruktura slovenščine in slovenistike*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 27–32. (Obdobja 28).
- Бојковска, Стојка, Минова-Ѓуркова, Лиљана, Пандев, Димитар in Цветковски, Живко, 2008: *Општа граматика на македонскиот јазик*. Скопје: Просветно дело.
- Ferbežar, Ina, Knez, Mihaela, Makarovič, Andreja, Pirih Svetina, Nataša, Schlamberger Brezar, Mojca, Stabej, Marko, Tivadar, Hotimir in Zemljarič Miklavčič, Jana, 2004: *Sporazumevalni prag za slovenščino*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko FF UL, Ministrstvo RS za šolstvo, znanost in šport.
- Fillmore, Charles John, 1968: The Case for Case. Bach, E. in Harms, R. T. (ur.): *Universals in Linguistic Theory*. New York: Holt, Rinehart in Winston.
- Janda, Laura A. in Clancy, Steven J., 2002: *The Case Book for Russian*. Bloomington: Slavica.
- Janda, Laura A. in Clancy, Steven J., 2005: *The Case Book for Czech*. Bloomington: Slavica.
- Конески, Блаже, 1981: *Историја на македонскиот јазик*. Скопје: Култура.
- Kunst Gnamuš, Olga, 1981: *Pomenska sestava povedi*. Ljubljana: Pedagoški inštitut pri Univerzi Edvarda Kardelja.
- Минова-Ѓуркова, Лилјана, 2019: *Балкански особености на македонскиот јазик. Лингвистички студии за македонскиот јазик. Том 1: Граматика, синтакса и стилистика на македонскиот јазик*. Скопје: Филолошки факултет Блаже Конески, УКИМ. 705–707.
- Nikolovski, Gjoko in Ulčnik, Natalija, 2021: Pristopi k poučevanju sklonov pri slovenščini kot drugem in tujem jeziku. *Slavia Centralis* 14/2. 216–231.
- Orešnik, Janez, 1992: *Udeleženske vloge v slovenščini*. Ljubljana: SAZU.
- Preživetvena raven za slovenščino*, 2016. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi in tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko FF UL. https://centerslo.si/wp-content/uploads/2016/07/IC_Prezivetvena_2016.pdf.
- Slovenščina kot drugi in tuji jezik*, 2020. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi in tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko FF UL, 2020. https://centerslo.si/wp-content/uploads/2020/08/Slovenscina-kot-drugi-in-tuji-jezik_centerslo.pdf.
- Šekli, Matej, 2018: *Tipologija lingvogenez slovanskih jezikov*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Udier, Sanda Lucija, Gulešić-Machata, Milvia in Čilaš-Mikulčić, Marica, 2006: Gramatičko-semantički pristup obradi padeža. *Lahor: časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 1/1. 36–48.
- Žele, Andreja, 2012: *Pomensko-skladenjske lastnosti slovenskega glagola*. Ljubljana: Založba ZRC.

Macedonian »Torments« in Learning Slovenian as a Second and Foreign Language

Macedonians who learn Slovenian as a second and foreign language do not understand the system of Slovenian cases and declensions due to their mother tongue, which is among the analytical languages. It is therefore necessary to use a learning approach in teaching that brings these learners closer to Slovenian cases and declensions and all of the peculiarities they bring. On the basis of theoretical starting points and teaching practice, the article highlights one of the possible approaches to teaching Slovenian cases and declensions.

Keywords: morphology, case, Slovenian, foreign language, learning approach